

Křížková, Helena

Diskusní příspěvek k referátu J. Ružičky

In: *Otázky slovanské syntaxe : sborník brněnské syntaktické konference*,
17.-21.IV.1961. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962, pp.
159-160

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119402>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

DISKUSNÍ PŘÍSPĚVEK K REFERÁTU J. RUŽIČKY

HELENA KRÍŽKOVÁ (Olomouc)

Doc. Ružička hovořil o dvou základních typech vět: o větách dvojčlenných s charakteristickým modelem S — P a o větách jednočlenných s modelem F, s možnými modifikacemi. „*Jedou*“ — modifikace typu S — P, „*to hučí*“ — modifikace typu F, vlastně x — F. Z hlediska formální výstavby by bylo ovšem možno považovat typ x — F spíše za větu dvojčlennou, tedy S — P, a „*jedou*“ by bylo možno charakterizovat jako (x) — P.

Základní větné modely jsou spojeny s intencí slovesa. Bylo řečeno, že intence není gramatická kategorie, zaujímá přibližně stejné postavení jako slovesný vid. Avšak vid je gramatická kategorie a stojí v jedné řadě s kategorií osoby, nikoli s intencí. Intence je záležitost lexikálního významu, vztah ke kategorii osoby je podobný jako poměr charakteru slovesného děje ke kategorii vidu.

Bylo ukázáno, že dva základní větné typy — dvojčlenný a jednočlenný — spočívají historicky na využití sloves s různou intencí, avšak dnes je jednočlenná věta spjata s neosobními slovesy jen v menší míře — je vázána na kategorii osoby, tj. na neosobní tvary osobních sloves. Protiklad osobních a neosobních tvarů téhož slovesa je obdobný protikladu osobních a neosobních sloves. Z hlediska intence to vypadá tak, že u neosobních sloves je to záležitost v podstatě lexikální, kdežto u neosobních forem jde o vyjádření samostatnosti slovesného příznaku prostředky gramatickými.

Doc. Ružička se omezil vedle typu jednočlenných vět „*zabilo ho*“ jen na typ „*jde se*“. Bylo by možno ukázat na paralely typu „*chozeno*“: *к ним захивано, у меня тут было, у волков тут идено, дано herbatе, Rzym založono* atd. Oba typy, tj. „*jde se*“ — „*je zde chozeno*“, se zpravidla doplňují, v jednom jazyce může převládat typ první, v jiném druhý, příp. oba typy koexistují. Např. nemá-li ruština u zvrátneho typu podtyp „*jde se*“ (viz však *мне не работается*), má v dialektech rozvinut typ druhý. Tuto skutečnost přehlédl v diskusním příspěvku s. Grepl, když se snaží dokázat, že ruština nerozvinula typ „*jde se*“, protože zvratných tvarů využila k tvoření pasíva, a musela tedy sáhnout k jiným prostředkům — totiž 2. sg. a 3. pl. U 2. sg. a 3. pl. však nejde o neosobovost typu „*jde se*“, to je typ (x) — P, a v češtině mají oba prostředky částečně tytéž paralely, částečně konstrukce s „*ělověk*“.

Typy „*jde se*“ — „*je chozeno*“ stojí v jedné řadě na jedné straně s typem „*zabilo ho*“ (*ветром сломало березу, солнцем выжгло степь*) a tvoří tedy společně jedno-

členné paralely k dvojčlenným větám S — P, resp. (x) — P: *ветром сломало березу* — *ветер сломал березу*; *у меня тут быто* — *я тут был*.

Na druhé straně však tvoří řadu s konstrukcemi typu: *Rzym założono* — *Kim był założen*, tj. F a S — P.

Není nezajímavé, že má-li tento typ jednočlenných vět formální prostředky, které by ho jasně odlišovaly od typu dvojčlenného, jsou to tytéž prostředky jako u kategorie slovesného rodu. Stejně prostředky jistě neznamenají, že máme v tomto případě co dělat s pasívem, třeba neosobním, jak se u nás tyto tvary nazývají. U pasíva jde o signalizaci neaktivní účasti podmětu na ději (věta má model S — P) a je omezeno v podstatě na slovesa přechodná, u tzv. neosobního pasíva typu „*jde se*“ nebo „*chozeno*“ (*dano herbatę, bano się, у волков тут идено* atd.) jde o tvoření neosobních tvarů osobních sloves vůbec, tj. o signalizaci samostatnosti slovesného příznaku, nezávislosti na subjektu, který je odsunut do pozadí, je mimo naši pozornost.

Z hlediska větného modelu je: *я тут был, Kim był założen tehdy a tehdy* . . . totéž, tj. S — P, podobně: *у меня тут быто, Rzym założono, je zde chozeno*, je F.

Rzym, у меня, у волков atp. jsou vedlejší větné členy, které nás z hlediska základních větných typů nezajímají, to je už otázka další klasifikace — viz podobné problémy u dvojčlenných vět: *chlapec был pokáran otcem, pol. przez ojca* . . . Z tohoto hlediska tedy není třeba hovořit o podtypech: *ego убило || ego убило молниею*.

Shrnujeme takto: z hlediska historickosrovnávacího studia větných typů v slovanských jazycích by bylo velmi zajímavé zjistit, jak se postupně vyvíjely prostředky pro odlišení jednočlenných vět od vět dvojčlenných a v jakém vztahu jsou tyto prostředky k prostředkům pro vyjadřování kategorie slovesného rodu.